

TOM SCHEPERS

LEGENDEN

De vergeten verhalen van Henoeh, Noach,
Abraham, Mozes, Salomo, Maria en Jezus

TOM SCHEPERS

LEGENDEN

De vergeten verhalen van
Henoeh, Noach, Abraham,
Mozes, Salomo, Maria en Jezus

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Ontwerp omslag: www.shortlife.nl
Lay-out binnenwerk: Andries Mol

ISBN 978 90 435 4101 5
ISBN 978 90 435 4102 2 (e-book)
NUR 700

Afbeeldingen: Tom Schepers/Midyourney p. 18, 48, 76, 114, 144, 190 –
Andries Mol p. 22, 23 – Wikimedia Commons p. 49, 52, 145, 146, 242 –
Shortlife p. 240
Foto Tom Schepers (p. 256): Sandra Smienk

www.kokboekencentrum.nl

© 2024 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikge-
maakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle rechten voorbehouden.

Voor mijn ouders

INHOUDSOPGAVE

INTRODUCTIE	11
Een wereld vol engelen, reuzen, demonen en draken	11
De lijn tussen feit en fictie vervaagt	12
Elk volk zegt: ‘Dit is mijn verhaal’	14
De balans tussen bronnen en verhaal	14
Vrouwen en moraliteit in de oudheid	15
Opbouw van het boek	16
HENOCH	19
Introductie	19
Het verhaal van Henoeh	24
De wachters	24
De droom van Henoeh	25
Goddelijke kennis	28
Jered verlaat de berg	31
Henoeh heerst over de mensen	33
Petitie voor de wachters	34
Overlijden van Adam	35
Weken van oordeel	38
Hemelvaart	41
Oorlog in de hemel	42
Henoeh keert terug	45

NOACH	49
Introductie	49
Het verhaal van Noach	55
De geboorte van Melchisedek	55
De dagen voor de vloed	58
De zonen van Samyaza	59
De zondvloed	61
Een nieuw verbond	63
De wijngaard van Noach	65
Het nageslacht van Noach en de geschenken van Adam	67
Onrecht verspreidt zich over de aarde	70
De toren van Babel	71
Noach verdeelt de wereld voor zijn kinderen	73
De begrafenis van Adam en Eva	74
ABRAHAM	77
Introductie	77
Het verhaal van Abraham	82
Een offer voor de koning	82
De vogels in het veld	84
De tempel van Terach	86
De droom van Nimrod	92
Brand in Charan	93
Abram opnieuw geroepen	95
Egypte	96
De verwoesting van Salem	100
De oorlog van koningen	103
De geboorte van Isaak	105
Geroepen tot een offer	107
De dood van Abraham	111
MOZES	115
Introductie	115
Het verhaal van Mozes	119
Een nieuwe Horus	119

Een man als geen ander	122
De oorlog met Ethiopië	125
De vlucht van Mozes	128
De herder Mozes	130
Een man van twee werelden	135
Het overlijden van Mozes	138

SALOMO 145

Introductie 145

Het verhaal van Salomo 153

De parel van verlossing 153

De bouw van de tempel 154

De koningin van het zuiden 155

Een handelaar uit Ethiopië 157

De koningin komt op bezoek 160

De boom des levens 162

Salomo deelt zijn wijsheid met de koningin 163

De verleiding van Salomo 164

Een droom van twee zonnen 169

David keert terug naar het land van zijn vader 170

De ark van het verbond 174

De zon verplaatst voor eeuwig naar het zuiden 178

Salomo treurt om de ark 180

De koning van Rome 182

Een volk dat in duisternis wandelt 184

De dood van Salomo 187

MARIA 191

Introductie 191

Het verhaal van Maria 197

De profetie van de Allerhoogste 197

De geboorte van Maria 202

Het meisje in de tempel 206

De meest gezegende van alle vrouwen 210

De geboorte van de Heer 214

Het bevel van Herodes	218
De vlucht door de woestijn	222
Wonderen in Egypte	224
Jezus groeit op in Nazareth	228
Jezus in Jeruzalem	233
De tenhemelopneming van Maria	234
JEZUS	241
Introductie	241
Het verhaal van Jezus	244
Carinus en Leucius	244
De slag om de hel	245
Waarom huil je?	250
Bibliografie	252

INTRODUCTIE

Een wereld vol engelen, reuzen, demonen en draken

De wereld waar wij in leven heeft de hemel grotendeels gesloten. In de afgelopen vier eeuwen heeft de westerse cultuur allerlei filosofische en maatschappelijke kenteringen doorgemaakt die ervoor hebben gezorgd dat wij met een hele kritische houding naar de wereld kijken. Rede en wetenschap staan centraal, en we vertrouwen alleen op realiteiten die logischerwijs door de biologie en natuurwetenschappen kunnen worden bevestigd.

Binnen de Bijbelwetenschappen heeft deze kentering ook plaatsgevonden. Het hoogtepunt hiervan is wellicht de wijdverspreide toepassing van de historisch-kritische methode. Bij deze vorm van interpretatie ontleedt de wetenschapper de Bijbeltekst op klinische wijze in stukjes, en construeert een hyperobjectieve analyse van datering, historische achtergrond en auteurschap. Vanuit deze kritische analyse geeft de wetenschapper argumenten voor wat wellicht gebeurd had kunnen zijn en hoe wij op redelijke wijze de onmogelijke elementen kunnen verklaren.

Het probleem van deze benadering is dat het meestal de tekst helemaal doodslaat. Vergelijk het met een onderzoeker die een kikker ontleedt in een laboratorium. Wellicht ontdekt de wetenschapper een aantal interessante dingen over de kikker, maar de kikker zelf is dood. Dezelfde wetenschapper had veel meer over de essentie van de kikker kunnen leren door de kikker over een periode van

maanden in zijn natuurlijke omgeving te observeren. Op dezelfde wijze kun je vaak veel meer over Bijbelse figuren en passages leren door ze gewoon te ervaren. Het is rommelig, en vaak kan je er van uit een rationeel perspectief vraagtekens bij zetten, maar het is wel betekenisvol en geeft richting aan het leven.

Daarom breekt dit boek alle wetten van de moderne redelijkheid door de wereld in te duiken vol engelen, reuzen, demonen en draken. Het is geschreven om de lezer te verwonderen met fantastische verhalen. Ervaar Henoeh als een grote profeet die in de hemel met Satan sprak en erachter kwam waarom de duivel zo'n grote hekel heeft aan de mensheid. Maak Mozes mee als leraar van Orpheus en het kindje Jezus als bezweerder van draken. Ontdek hoe Salomo een grote mythische vogel inzet om de tempel in Jeruzalem te bouwen. Welkom in een fantastische wereld die jouw beeld van deze Bijbelse figuren radicaal zal veranderen.

Deze verhalen komen niet uit het niets. Voor dit boek ben ik in een breed scala aan oude bronnen gedoken; van middeleeuwse legenden tot millennia oude manuscripten die bewaard zijn gebleven in broze stenen kruiken. Deze fragmenten van Bijbelse passages en buiten-Bijbelse bronnen heb ik samengeweven tot biografieën van zeven personen uit de Bijbel. Daarbij ligt de nadruk op de delen van hun leven waar de Bijbel minder over spreekt. In het verhaal van Mozes gaat het bijvoorbeeld voornamelijk over zijn tijd in Egypte, iets waar de Bijbel nauwelijks over vertelt. Zo goed als elk verhaal, hoe fantastisch ook, ligt daardoor in lijn met het Bijbelse verhaal. Dit geldt zeker voor de overkoepelende boodschap van het boek. Om uit te leggen waar de verhaalfragmenten specifiek vandaan komen, maak ik uitgebreid gebruik van voetnoten die verwijzen naar de originele tekst.

De lijn tussen feit en fictie vervaagt

Dit boek plaatst zich in zekere zin in een pre-moderne traditie. Tot en met de zeventiende eeuw zijn er namelijk talloze hervertellin-

gen van Bijbelse verhalen in deze stijl opgeschreven. Deze auteurs namen verschillende geschreven en mondelinge verhalen en bundelden deze samen tot een geschiedenis. Voorbeelden hiervan zijn de *Antiquitates Judaicae* die Flavius Josephus schreef in de eerste eeuw, de *Palaea Historica*, een anonieme geschiedenis uit de negende eeuw, en Walter Raleigh's *The History of the World* uit de zeventiende eeuw. Dit zijn slechts drie voorbeelden uit vele. Nu komt deze traditie weer langzaam op gang. Zo publiceerde Evert Jan Ouweneel in 2020 het prachtige boek *Godenstrijd*, een kroniek waarin hij de geschiedenis van het begin beschrijft vanuit een breed scala aan legenden. Ook in de Angelsaksische wereld is hierin beweging gaande. Een bekend voorbeeld daarvan is het project van *The Symbolic World*.

Het mooie aan deze literaire traditie is dat er niet in harde lijnen gesproken kan worden over fictie en non-fictie. Het zijn oude verhalen, legenden die zijn overgedragen van vader op zoon, van moeder op dochter. Het gaat over echte mensen die een heel bijzonder leven hebben gehad. Het gaat over de momenten waarin de grenzen van het mogelijke en onmogelijke worden aangeraakt. Het zijn momenten die laten zien dat de grens tussen hemel en aarde lang niet zo hard hoeft te zijn als wij vaak denken.

Ondanks dat deze literaire traditie premodern is, levert de moderne tijd een grote bijdrage aan de totstandkoming van dit boek. In de moderne periode zijn namelijk veel oude bronnen en verhalen gepubliceerd, vertaald en geanalyseerd. Bijvoorbeeld, het brede palet aan Ethiopische geschriften waar dit boek naar refereert is alleen beschikbaar doordat wetenschappers in de negentiende en twintigste eeuw veelvuldig naar de Hoorn van Afrika zijn gegaan om deze oude culturen te bestuderen. Deze bronnen zijn in de afgelopen eeuwen prachtig gedocumenteerd, en nu is de tijd gekomen voor de westerse cultuur om zich ook te laten verwonderen door de oude vergeten verhalen.

Elk volk zegt: 'Dit is mijn verhaal'

Toen het christendom zich begon te verspreiden, kwamen veel niet-joodse culturen in contact met een traditie die diep geworteld is in de joodse cultuur. Eén van de manieren waarop volken zich konden identificeren met het joodse en christelijke verhaal, is door hun eigen verhaal aan het grotere verhaal te verbinden. De Bijbel heeft het bijvoorbeeld over een korte periode die Jezus met zijn ouders doorbracht in Egypte. In Egypte zijn er in de eeuwen die volgden allerlei verhalen opgeschreven over wat de heilige familie in Egypte meemaakte. Door middel van deze verhalen verbinden ze hun achtergrond met het christendom. Ze zeggen: 'Het christelijk verhaal is ook mijn verhaal!'

De christenen uit Ethiopië wijzen naar hun verbinding met Mozes en Salomo. De christenen uit de Arabische wereld wijzen naar vader Abraham. De christenen uit Oost-Europa zien zichzelf als afstammelingen van Jafet of Nimrod. De christenen uit het verre oosten zien zichzelf als afstammelingen van Jonatos – de vierde zoon van Noach – en als het volk waar de wijzen uit het Oosten vandaan kwamen om gaven te brengen van goud, wierook en mirre. Elk volk kan zijn plek vinden binnen het christendom door een actieve rol te spelen op het grote christelijke toneel.

Doordat elke cultuur haar verhaal kan verbinden met het grotere verhaal, heeft elke legende en biografie in dit boek ook een eigen karakter. Voor het hoofdstuk over Maria heb ik bijvoorbeeld veel gebruikgemaakt van Latijnse, Armeense, Syrische en Koptische bronnen, terwijl ik in het hoofdstuk over Salomo voornamelijk uit Ethiopische bronnen put. Het boek vormt een eenheid – de rode lijnen lopen veelvuldig door de hoofdstukken heen – maar toch heeft ieder verhaal zijn eigenheid.

De balans tussen bronnen en verhaal

Voor dit boek heb ik gebruikgemaakt van een zeer breed scala aan bronnen. Vrijwel elke passage kent een referentie. Deze bronnen

kwamen echter niet altijd op logische wijze overeen. Het was daarvoor een uitdaging om de juiste balans te vinden tussen de inhoud van de bronnen en het vormen van een goedlopend verhaal.

Melchisedek, de priester-koning uit Genesis 14, komt bijvoorbeeld een aantal keer voorbij. Dit boek gebruikt daarvoor diverse bronnen die verschillende dingen zeggen over zijn afkomst. Om deze bronnen op elkaar aan te laten sluiten, heb ik keuzes moeten maken. In dit geval volgt het verhaal wat betreft de afkomst van Melchisedek de lijn van het alternatieve einde van 2 Henoch. Vervolgens heb ik bruggetjes geslagen naar de verhalen uit andere bronnen door enkele elementen toe te voegen of weg te halen. Hierdoor klopt de verhaallijn van het boek. De bruggetjes zijn in dit geval dat Henoch na de vloed vanuit het paradijs in de ark werd geplaatst, en dat hij later als een soort adoptiezoon werd opgenomen in de familie tegen wie hij later rebelleert.

Telkens wanneer ik in dit boek dit soort redactionele keuzes maak, benoem ik dat in de voetnoten. Daarbij bespreek ik de alternatieven die de bronnen aanreiken.

Vrouwen en moraliteit in de oudheid

Wie de Bijbel leest en andere bronnen uit deze tijd bestudeert, komt er snel achter dat de relatie tussen mannen en vrouwen er in de oudheid anders uitzag dan in de westerse culturen van de 21e eeuw. Meer dan eens werd ik met de neus op de feiten gedrukt dat vrouwen in deze culturen er vaak op een negatieve manier van af kwamen. Het is gemakkelijk om dit weg te poetsen of te negeren. Ik had de verhalen ook zo kunnen herschrijven dat ze passen bij een 21e-eeuwse moraliteit. Het lijkt mij echter gepaster om in plaats van deze opties de gevoelige snaar aan te raken en bespreekbaar te maken.

In de meeste culturen van de oudheid werden vrouwen gezien als tweederangs burgers. Hun vaders besloten met wie ze mochten

trouwen, en vervolgens stonden ze onder de heerschappij van hun man. De waarde van vrouwen werd voornamelijk gemeten aan de hand van hun vruchtbaarheid. Helaas zijn er nog steeds veel culturen waar dit vandaag de dag het geval is.

Het is mijn hoop dat wij steeds meer in een wereld mogen leven waarin vrouwen werkelijk gewaardeerd worden en dat iedereen als gelijken met elkaar kan leven. Ik heb bepaalde gruwelijkheden in dit boek enigszins afgezwakt van de originele bron, maar de verhalen blijven gebaseerd op de originele bronnen. Soms zijn deze pijnlijk, schokkend en aanstootgevend. Ook de hoofdpersonen maken zich soms schuldig aan gedrag dat echt niet door de beugel kan. Maar het boek beweegt ook richting een conclusie waar Maria centraal staat. Zij was de meest gezegende onder de vrouwen, en aan het einde van haar leven nam God haar op en plaatste haar op een troon in de hoogste hemel.

Opbouw van het boek

Dit boek bestaat uit zeven hoofdstukken, die allemaal de titel dragen van een belangrijk figuur uit de Bijbel: Henoeh, Noach, Abraham, Mozes, Salomo, Maria en Jezus. Elk hoofdstuk is een legendarische biografie, gebaseerd op een breed scala aan oude bronnen.

Elk hoofdstuk bestaat uit twee delen. Het begint met een korte introductie waarin ik iets vertel over de achtergrond en de bronnen waar het verhaal op gebaseerd is. Dit kan helpen om te begrijpen waar het verhaal vandaan komt. Vervolgens duiken we in het legendarische verhaal dat de biografie van het hoofdpersonage volgt. Er is één uitzondering in dit patroon. Het laatste hoofdstuk, dat de titel *Jezus* draagt, is een kort afsluitend hoofdstuk dat niet zozeer inzoomt op het leven van Jezus zelf, maar vooral alle verhaallijnen samenbrengt tot een slot.

Maar waarom nou precies deze figuren? Er zijn natuurlijk heel veel verhalen over personen in de Bijbel, een selectie is dus noodzake-

lijk. Mijn inspiratie voor deze selectie komt uit het buiten-Bijbelse boek 1 Henoch. In dit boek spreekt Henoch in een visioen over verschillende tijden van oordeel, waarbij hij ieder van deze karakters koppelt aan zo'n periode. Door specifiek deze karakters te kiezen, verbindt dit boek zich aan een oude traditie die het grote christelijke verhaal vertelt over de tijdsspanne van deze zeven figuren.

Er zit dus een groter verhaal achter de biografieën van de zeven figuren. Dit wordt zichtbaar in allerlei lijnen en verwijzingen die door de hoofdstukken heenlopen. Zo kom je er bijvoorbeeld in het verhaal van Henoch al achter waar het goud, de wierook en de mirre vandaan komen die de magiërs uit het Oosten aan Jezus schenken. Ondertussen staat iedere biografie op zichzelf en kan elk hoofdstuk los van de rest gelezen worden.

HENOCH

Laat rechtvaardigheid jouw geliefde zijn.

Wandel op de weg van oprechtheid.

Zij zal jou de weg naar het leven wijzen.

Introductie

Wie de Bijbel openslaat om te ontdekken wie Henoch was, is snel uitgelezen. In Genesis 5 worden enkele verzen aan hem gewijd als onderdeel van het geslachtsregister van Adam tot Noach. Er staat:

Toen Henoch 65 jaar was, verwekte hij Metuselach. Na de geboorte van Metuselach leefde Henoch nog 300 jaar, in verbondenheid met God. Hij verwekte zonen en dochters. In totaal leefde hij 365 jaar. Henoch leefde in verbondenheid met God. Op een dag was hij er niet meer, doordat God hem wegnam. (Genesis 5:21-24)

Henoch wordt nog in een aantal andere geslachtsregisters genoemd, en in het Nieuwe Testament wordt twee keer verwezen naar het karakter van Henoch. De auteur van Hebreeën verwijst naar Henochs hemelvaart als een getuigenis van zijn geloof, en Judas verwijst in zijn brief naar een profetie die Henoch gedaan

zou hebben. Op basis van deze informatie is het vrijwel onmogelijk om een biografie van Henoch te schrijven.

De opmerking in de brief van Judas hint echter wel naar meer. Als Judas zijn informatie over Henoch enkel uit het Oude Testament had gehaald, dan had hij niet kunnen spreken over een profetie. Judas moet dus toegang hebben gehad tot een bredere selectie van literatuur over deze periode.

In de tijd van het Nieuwe Testament circuleerden in ieder geval twee geschriften die meer informatie gaven over Henoch: ‘Het boek van Henoch’, ook wel bekend als ‘1 Henoch’, en ‘Jubileeën’, ook wel bekend als ‘De openbaring van Mozes’. 1 Henoch is een verzameling van geschriften die zijn opgesteld en samengebracht in de drie eeuwen voor Christus.¹ In deze geschriften spreekt Henoch met zijn zoon en vertelt hij over de mystieke openbaringen die hij heeft gehad. Het heeft veel weg van apocalyptische literatuur, net zoals de Bijbelboeken Openbaring en Daniël. Toch zijn er ook biografische details aanwezig in dit boek.

Naast 1 Henoch circuleerde ook het boek Jubileeën. De naam wijst op de kalender die het boek gebruikt. Jubileeën volgt grofweg de verhaallijn van Genesis en een deel van Exodus, maar gaat op bepaalde plekken meer in detail en legt andere accenten. Zo heeft Jubileeën bijvoorbeeld meer aandacht voor de gedragingen van engelen en de gebeurtenissen voor de vloed. Net als 1 Henoch is het waarschijnlijk in de drie eeuwen voor Christus opgesteld.² Het is belangrijk om te benadrukken dat dit boek door de joden werd gezien als een van de belangrijkste werken uit de tweede tempel-

1 E. Isaak, “1 (Ethiopic Apocalypse of) Enoch”, in *The Old Testament Pseudepigrapha*, onder redactie van James H. Charlesworth (Garden City, NY: Doubleday & Company, Inc., 1983), 6-7.

2 James L. Kugel, *A Walk through Jubilees: Studies in the Book of Jubilees and the World of its Creation* (Leiden: Brill, 2012), 4.

In *Legenden* vertelt Tom Schepers op pakkende wijze de vergeten verhalen over Bijbelse personages vanuit buiten-Bijbelse bronnen. Hij weeft fragmenten uit een brede selectie van oude manuscripten samen tot een sprankelend verhaal dat de grens tussen fictie en non-fictie doet vervagen. Leer Mozes kennen als een groots uitvinder en als leermeester van Orpheus. Maak mee hoe de zoon van koning Salomo aan de haal ging met de ark van het verbond. Deze legenden staan garant voor uitmuntend leesplezier.

**OVER OP ZOEK NAAR DE HEILIGE GRAAL
SCHREEF DE PERS:**

‘Schepers schrijft als een meesterverteller.’

rd reformatorisch
dagblad

‘Schepers is een vrije geest.’
nederlandsdagblad

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4101 5 • NUR 700

9 789043 541015